

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าเรื่อง การจัดชั้นเรียนรูปแบบห้องเรียนใหญ่ของโรงเรียนประถมศึกษาในกลุ่มโรงเรียนสวนปุยเลย ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก
2. การจัดชั้นเรียน
3. การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียน
4. การจัดการเรียนการสอน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

การจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก มีการจัดหลายรูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

รูปแบบที่ 1. การยุบรวมหรือเลิกกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษาที่มีเขตบริการไม่เหมาะสม โดยเข้าช้อนกับโรงเรียนอื่น เมื่อเลิกกลุ่มโรงเรียนแล้วนักเรียนสามารถไปเข้าเรียนที่โรงเรียนอื่นด้วยเส้นทางคมนาคมที่มีสภาพใช้การได้ตลอดปี ในระยะทางไม่เกิน 3 กิโลเมตร

รูปแบบที่ 2. การเกณฑ์นักเรียนสองกลุ่มอายุ ให้เข้าเรียนในชั้นเดียวกันเป็นวิธีการที่จะลดจำนวนชั้นเรียนเหลือเพียง 3 ชั้น คือ ปีหนึ่งเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 3 และ 5 สลับกับการเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 เป็นปี ๆ ไป

รูปแบบที่ 3. การจัดสอนแบบช่วงชั้น คือ ให้โรงเรียนเล็ก 2 โรงเรียนแบ่งชั้นสอน เช่น โรงเรียนหนึ่งเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 3 และ 5 อีกโรงเรียนเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6

รูปแบบที่ 4. การใช้แบบเรียนสำเร็จรูปส่งเสริมสมรรถภาพการสอน (RIT)

รูปแบบที่ 5. การจัดยานพาหนะรับ-ส่งนักเรียน ไปเรียนในโรงเรียนใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง โดยจัดสรรงบประมาณเป็นค่าพาหนะเดินทางให้แก่ นักเรียน หรือจัดหารถจักรยานให้นักเรียนขี่เป็นพาหนะเดินทาง ไปโรงเรียน

จากรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวกระทำได้จำนวนจำกัดบางพื้นที่เท่านั้น ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงมีนโยบายให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดทุกแห่งพิจารณาโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่มีโรงเรียนประถมศึกษาอื่นอยู่ใกล้เคียง มีเส้นทางคมนาคมสะดวกตลอดปี จัดให้นักเรียนเดินทางไปเรียนรวมกันที่โรงเรียนศูนย์กลางโดยจัดสรรงบประมาณเป็นค่าพาหนะให้แก่นักเรียน

นอกจากนี้สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ [สปช.] ยังได้ดำเนินการปรับปรุงประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็กและรูปแบบบริหาร โรงเรียนเครือข่าย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยได้กำหนดนโยบาย 4 ประเด็นขึ้นมา มีเป้าหมายในการแสวงหารูปแบบและพัฒนาปรับปรุงการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก และจัดให้เป็นรูปแบบสหวิทยาเขตมหามงคล ทั้งนี้มีการดำเนินงานดังนี้

1. โรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมรวมกันได้ในระดับจังหวัด มียุทธศาสตร์ในการดำเนินงานให้ทุกจังหวัดทำแผนการรวมโรงเรียน หรือเลิกตั้งโรงเรียนเป็นแผนระยะ 3-5 ปี มีการกำหนดเป้าหมายเป็นรายปี มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจและเห็นความจำเป็นในการรวมโรงเรียน ให้โรงเรียนหลักพัฒนาคุณภาพให้มากกว่าโรงเรียนที่มารวม จัดหาความช่วยเหลือจากชุมชนเป็นค่าพาหนะร่วมกับงบประมาณของทางราชการ ด้านการบริหารและการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนการรวมโรงเรียน มีการวางแผนการใช้อาคารสถานที่และทรัพยากรของโรงเรียนมารวมให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการติดตามและประเมินผลปรับปรุง แก้ไข การดำเนินงานเป็นปี ๆ ไป

2. โรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่สามารถรวมกันได้ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษา โดยพัฒนาศักยภาพของครูในการจัดการเรียนการสอน เช่น การสอนหลายชั้น บริหารงานบุคคลให้เหมาะสม โดยการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานอัตรากำลังครูตามข้อเสนอแนะของ ADB การใช้สื่อที่เหมาะสมเพื่อทดแทนอัตรากำลังครูที่ลดลง เช่น สื่อ RIT หรือสื่อประเภทอื่นที่เน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง จัดให้เป็นโรงเรียนเครือข่ายหรือโรงเรียนสาขาของโรงเรียนเป้าหมาย ให้ สปอ. / สปก. บริหารงานธุรการและการเงินแทนโรงเรียนประเภทนี้ตามความสมัครใจของโรงเรียน

3. การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการเครือข่ายโรงเรียน มี 3 รูปแบบ

3.1. เครือข่ายโรงเรียนศูนย์ปฏิรูปการศึกษา เป็นการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนมาตรฐานและศูนย์กลางการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ซึ่งสำนักงาน

การประเมินศึกษาจังหวัดกำหนดให้โรงเรียนศูนย์ปฏิรูปการศึกษา จัดทำ School Mapping มีจำนวน 1,000 โรงเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในปีการศึกษา 2541 ตามโครงการเงินกู้ธนาคารโลก และขยายอีก 1,000 โรงเรียนปีการศึกษา 2542 (โดยไม่กำหนดเป็นโรงเรียนขยายโอกาส) และขยายเฉลี่ยกลุ่มโรงเรียนละ 1 แห่งในปี 2544

3.2. เครือข่ายสหวิทยาเขต คือ การจัดทำโรงเรียน “อนุบาลอำเภอ” อำเภอละ 1 โรงเรียนรวม 875 โรงเรียน โดยให้โรงเรียนอนุบาลจังหวัดเป็นต้นแบบ ทั้งนี้ได้เริ่มจัดทำในปี 2542

3.3. เครือข่ายวิทยาการ กำหนดให้โรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปที่มีศักยภาพและความพร้อมในวิทยาการสาขาต่าง ๆ 7 สาขา พัฒนาให้เป็นแม่ข่ายทางวิชาการแก่โรงเรียนลูกข่าย ได้แก่ วิชาคอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิชาชีพ กีฬา ศิลปะและดนตรี วิทยาศาสตร์ โดย 1 เครือข่ายอาจทำหน้าที่บริการวิทยาการมากกว่า 1 ด้าน ทั้งนี้จะเริ่มดำเนินการในปี 2541 ด้านละ 1 ศูนย์เครือข่ายในแต่ละจังหวัด ขยายเข้าสู่ระดับอำเภอในปี 2542 และมีคณะกรรมการกลางของอำเภอเป็นตัวเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายวิทยาการ

จากการวางแผนเพื่อจัดการศึกษาให้กับโรงเรียนขนาดเล็กของ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จะเห็นว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนในทุกพื้นที่ให้มีความเป็นมาตรฐานและแก้ปัญหาการลดลงของจำนวนนักเรียน

2. รูปแบบของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอโดยละเอียด

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอโดยละเอียด มีรูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก คือ ให้โรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 3 โรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกันมีการคมนาคมสะดวก รวมห้องเรียนให้มีขนาดใหญ่ขึ้น มีนักเรียนชั้นเรียนละ 20 คนขึ้นไป เป็นโครงการห้องเรียนใหญ่โดยจัดทดลองในกลุ่มโรงเรียนต้นปูลอย ให้แต่ละโรงเรียนจัดการศึกษาโรงเรียนละ 2 ระดับชั้นเรียน คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 , ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 , และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 สำหรับครูผู้สอนให้ครูอาจารย์ทั้ง 3 โรงเรียน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม สอนในระดับชั้นเรียนตามความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะของตน โดยสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอโดยละเอียด จัดทำคำสั่งให้ครูอาจารย์ไปปฏิบัติราชการตามศูนย์โรงเรียน สำหรับนักเรียนจัดให้เดินทางไปเรียนตาม โรงเรียนที่แบ่งระดับชั้นเรียนนั้น ๆ โดยจัดงบประมาณเป็นค่าพาหนะเดินทางส่วนด้านการบริหารอื่น ๆ คงดำเนินตามปกติเสมือนโรงเรียนไม่ได้มีการรวมศูนย์โรงเรียน จากรูปแบบที่ได้วางไว้ไม่เหมือนกับรูปแบบที่มีอยู่ของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีความน่าสนใจในการศึกษาเป็นอย่างมาก

การจัดชั้นเรียน

สปรช. ได้ให้แนวปฏิบัติในการจัดชั้นเรียน โดยระบุไว้ในคู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) ว่า โรงเรียนทุกแห่งถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านอาคาร สถานที่ บุคลากร รูปร่างลักษณะ สภาพแวดล้อม ที่ตั้ง แต่ทุกแห่งมีเป้าหมายในการจัดการศึกษา เช่นเดียวกันคือ มุ่งจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอน ที่จะเอื้อประโยชน์ให้เกิดกับผู้เรียนให้มากที่สุด ในขณะเดียวกันก็ต้องสนองตอบความต้องการ ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยการที่จะให้บรรลุเป้าหมายได้นั้น โรงเรียนจะต้องศึกษาโครงสร้างการจัดการของตนเอง ประมวลปัญหาและคิดค้น ริเริ่มวิธีการใหม่ๆ หรือพัฒนาปรับปรุง เพื่อหารูปแบบมาใช้ในโรงเรียนของตนเอง ทั้งนี้เพราะแต่ละ โรงเรียนมีความแตกต่างกันในแง่มุมต่าง ๆ การจัดชั้นเรียนจึงนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งอันหนึ่งในกระบวนการดำเนินงานของโรงเรียน

การจัดชั้นเรียนแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1. การจัดแบบมีชั้น
2. การจัดแบบไม่มีชั้น
3. การจัดแบบรวมหลายชั้น

การจัดแบบมีชั้น

การจัดแบบมีชั้นเรียน เป็นรูปแบบการจัดปกติทั่วไป เช่น ป. 1, ป. 2, ป. 3, ป. 4, ป. 5, และป. 6 เป็นแบบที่โรงเรียนส่วนใหญ่นิยมใช้กันอยู่มากในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะจัดได้ง่ายและสะดวก แต่การจัดแบบนี้ก็ยังมีข้อดีและข้อจำกัดอยู่หลายประการ คือ

ข้อดี

- 1) สามารถแบ่งผู้เรียนให้อยู่ประจำกลุ่มสอน ตลอดทั้งปีการศึกษาโดยไม่มีอุปสรรค
- 2) ง่ายต่อการบันทึกข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล และการจัดตารางสอน
- 3) สามารถกำหนดเนื้อหาในการสอนและเป้าหมายที่ให้ครูแต่ละคนรับผิดชอบได้ง่าย
- 4) สะดวกต่อการนำไปใช้ เพราะโรงเรียนไม่ต้องใช้เวลาในการวางแผนงานมากเหมือนแบบอื่น ๆ

ข้อจำกัด

- 1) ไม่สามารถสนองความแตกต่างระหว่างผู้เรียนได้ทั้งหมด
- 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน แตกต่างกันมาก

- 3) หลักสูตรยังไม่สนองต่อความสนใจของผู้เรียนได้ทุกคน
- 4) ผู้เรียนมีความกังวลต่อผลการสอบ ได้ – ตก
- 5) หลักสูตรแต่ละชั้นอาจไม่เหมาะสมและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การจัดแบบไม่มีชั้น

การจัดแบบไม่มีชั้น เป็นการจัดชั้นเรียนที่ไม่แบ่งเป็นชั้น ๆ โดยเด็กขาดแต่จะรวมอยู่ในชั้นเดียวกัน เช่น ป.1 – ป.6 อยู่ภายใต้การดูแลของครูหนึ่งคนหรือมากกว่า ถ้าจำนวนผู้เรียนในชั้นมีจำนวนมาก แนวคิดนี้มุ่งเน้นในเรื่องจิตพัฒนาการของเด็ก เรื่องผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการสอนจึงต้องคำนึงถึงการจัดกลุ่มที่เหมาะสม มีการทดสอบเป็นระยะแต่ไม่มีการสอบปลายปี ไม่มีการสอบตก

ข้อดีรูปแบบนี้

- 1) หลักสูตรจะจัดให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน คือ มีความยืดหยุ่นในการแบ่งกลุ่มในเรื่องการจัดหลักสูตร การจัดหาสื่อการเรียนการสอนมีความเหมาะสมกับวิธีสอนและการเรียนของแต่ละคน
- 2) บรรยากาศในชั้นเรียนชวนให้น่าเรียน เพราะผู้เรียนไม่ถูกบังคับและปล่อยอิสระเกินไป
- 3) สามารถจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน
- 4) ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน
- 5) การวัดผลประเมินผล จะสอดคล้องและมีคุณค่ากับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น ยกเลิกการสอบ ได้ – ตก

ข้อจำกัด

เวลาเรียนจะต่างกัน เพราะบางคนอาจใช้เวลาเรียนน้อย บางคนต้องใช้เวลาเรียนมากขึ้นอยู่กับความสามารถแต่ละบุคคล วิธีการสอนยังไม่มีวิธีใดที่เหมาะสมกับรูปแบบชั้นเรียนนี้ การวัดผลประเมินผลทำได้ลำบาก เพราะผู้เรียนมีหลายกลุ่มหลายระดับ และที่สำคัญผู้บริหารและครูผู้สอนจะต้องมีการเตรียมตัวและฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

การจัดแบบรวมหลายชั้น

ห้องเรียนแบบรวมชั้น (Combined or Multi-graded or non-graded classroom) หมายถึง การจัดชั้นเรียนที่นำนักเรียนต่างชั้นมาเรียนรู้ร่วมกัน มักจะดำเนินการในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อย โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดสังคมหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ และปรับพฤติกรรมของนักเรียน และยังช่วยแบ่งเบาภาระของครูที่มีจำนวนจำกัด ภาระสำคัญที่ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนรวมชั้นต้องตระหนักและแก้ไข คือ

- 1) ต้องพัฒนาศักยภาพของนักเรียน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- 2) ต้องจัดการเรียนการสอนในรายวิชาหนึ่ง ๆ ให้นักเรียนต่างชั้นสามารถเรียนร่วมกันได้ในห้องเรียนหนึ่ง ๆ (สุนีย์ เหมะประสิทธิ์, สานปฎิรูป, 2542)

การจัดแบบรวมหลายชั้น เป็นการจัดชั้นเรียนที่รวมกันตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไป เช่น ป. 1-ป.2, หรือ ป. 3-ป. 4, หรือ ป. 5-ป. 6 หรือจะนำเอาชั้นอะไรก็ได้มารวมกัน แนวความคิดนี้เป็นการจัดรูปแบบที่สนองความต้องการของแต่ละบุคคลและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง

ข้อดีของรูปแบบนี้

- 1) เป็นการแบ่งเบาภาระครู คือเด็กเก่งสามารถช่วยสอนเด็กที่อ่อนกว่าในชั้นเรียนได้
- 2) ผู้เรียนสามารถปรับตัวเองและอยู่ร่วมกันในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ดีกว่า
- 3) สามารถสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคลได้
- 4) หลักสูตรเป็นลักษณะต่อเนื่องตลอด ไม่จำเป็นต้องใช้เป็นกรอบกำหนดเวลาการเรียน
- 5) ไม่มีการสอบตก ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลสืบเนื่องหลายประการ
- 6) เน้นการสร้างทักษะและเจตคติของการเรียนรู้ไปตลอดชีวิต
- 7) แก้ปัญหาในโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้นเรียนหรือมีครูมากกว่าผู้เรียน

ข้อจำกัดของรูปแบบนี้

- 1) ผู้บริหารและครูต้องมีความเข้าใจในเรื่องการบริหาร การจัดชั้นเรียน การจัดการเข้าชั้นเรียน การหลอมหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียนที่ต่างวัยต่างระดับชั้นเป็นอย่างดี

- 2.) ทำให้เกิดความยุ่งยากในการวัดผลประเมินผล เพราะมีผู้เรียนต่างวัย ต่างระดับ ชั้นรวมกัน
- 3.) ครูต้องมีความรู้ความสามารถ และมีเวลาเตรียมการวางแผนการสอน การนำหลักสูตรแม่บทมาวิเคราะห์ เตรียมสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะมีผู้เรียนต่างวัยต่างชั้นกัน
- 4.) ครูส่วนหนึ่งจะว่างงาน

การจัดผู้เรียนเข้าชั้นเรียน อาจแบ่งได้เป็น 4 แบบ คือ

1. แบ่งกลุ่มตามความสามารถ ยึดสติปัญญาเป็นหลัก โดยอาจแยกเด็กจากผลการสอบเข้า การสอบเลื่อนชั้นปลายปี หรือการใช้ข้อสอบมาตรฐาน
2. แบ่งกลุ่มคละกัน เป็นการจัดกลุ่มเด็กเรียนเก่งเรียนอ่อนปานกลางเข้าด้วยกัน เพื่อที่เด็กเรียนเก่งสามารถช่วยเหลือเด็กที่เรียนอ่อนกว่าได้
3. แบ่งกลุ่มภายในชั้น เป็นการจัดกลุ่มผู้เรียนในชั้นเดียวกัน ออกเป็นกลุ่มเรียนเก่ง หรือปานกลาง หรือเรียนอ่อน
4. แบ่งกลุ่มระหว่างชั้น เป็นการจัดผู้เรียนที่อยู่ต่างระดับชั้น เช่น ป. 1- ป.2 – ป.3 ฯลฯ มารวมอยู่ในห้องเดียวกัน แล้วแบ่งกลุ่มตามระดับชั้น โดยครูจัดเนื้อหาที่ทั้งทุกระดับชั้นสามารถเรียนร่วมกันได้ เช่น บุคคล ตัวเรา มารยาท ฯลฯ ส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถเรียนร่วมกันได้ให้จัดแยกสอนต่างหาก

การจัดชั้นเรียนและการจัดผู้เรียนเข้าชั้นเรียน ยังไม่มีข้อยุติว่าแบบไหนจะเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความจำเป็นและปัญหาของโรงเรียน ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบในการพิจารณาต่อไป

1. ประสิทธิภาพของโรงเรียน
2. อาคารสถานที่ในโรงเรียน
3. ขนาดของโรงเรียน
4. สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในเขตบริการของโรงเรียน
5. หลักสูตร
6. แรงกระตุ้นและความชำนาญของบุคลากรในโรงเรียน

สำหรับการจัดชั้นเรียนตามแนวหลักสูตรประถมศึกษาฉบับปรับปรุงนี้ ต้องการให้โรงเรียนมีความคล่องตัวในการบริหารชั้นเรียน โดยคำนึงถึงความสามารถ ความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน ตลอดจนการแบ่งกลุ่มผู้เรียนในชั้นเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียน เป็นการเอื้อต่อการเรียนรู้และการใช้หลักสูตร ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนโดยตรง ในหลักสูตรประถมศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้กำหนดเป้าหมายและหลักการตลอดจนจุดเน้นต่าง ๆ ดังนี้

1. การสอนตามแนวทางของหลักสูตร คือการให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามรูปแบบของการปฏิบัติในชีวิตจริง คือ มีการสมาคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การฝึกให้ครูผู้เรียน บุคคลอื่นๆ มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกันเป็นการฝึกการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมในอนาคต การดำเนินชีวิตในโรงเรียนจะต้องเหมือนที่บ้านและสังคมในชุมชนนั้น ๆ คือ ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร ทำหน้าที่คล้ายบิดามารดา ครูอาจารย์เหมือนเป็นพี่น้อง และผู้เรียนเหมือนลูก ๆ ที่จะต้องช่วยเหลือกันอยู่ตลอดเวลา มีบรรยากาศที่มีลักษณะประชาธิปไตย ซึ่งจะชักจูงให้เด็กอยากมาโรงเรียน

2. สภาพแวดล้อมที่สำคัญที่เป็นต้นแบบให้ผู้เรียนการเรียนการสอนจริยศึกษาด้วยการทำตามแบบอย่าง เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาลักษณะนิสัยในตัวผู้เรียนได้เป็นอย่างดีคือ ถ้าไม่มีแบบอย่างที่ดีผู้เรียนอาจจะเกิดความขัดแย้งในระหว่างการปฏิบัติ ผู้บริหารจะต้องควบคุมการปฏิบัติตนของครูในโรงเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน เช่น การมีระเบียบวินัย การตรงต่อเวลา การแต่งกาย ตลอดจนมารยาทต่าง ๆ ฯลฯ

3. จัดบรรยากาศให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและทำงานร่วมกัน เช่น ให้มีการเลือกตั้ง ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อย่างอิสระในลักษณะมีวินัยในตนเอง เช่น เข้าแถวโดยไม่มีครูควบคุม ช่วยดูแลรักษาความสะอาด รดน้ำต้นไม้ ดูแลรักษาห้องสมุดของโรงเรียนเสมือนกับเป็นสมบัติของตนเอง

4. จัดให้มีห้องสมุด มุมหนังสือ หรือแหล่งวิชาที่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนตามแนวทางของหลักสูตร ห้องสมุดอาจใช้วัสดุในท้องถิ่นมาจัดทำ

5. มีบริเวณสำหรับให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น มีพื้นที่สำหรับการเกษตร สนามสำหรับเล่นกีฬาต่าง ๆ โรงเรียนที่ไม่อาจหาที่สำหรับการเกษตรได้ อาจใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ เช่น ปลูกพืชผักลอยฟ้า ปลูกในภาชนะต่าง ๆ ที่เคลื่อนย้ายได้

6. จัดสถานที่สำหรับให้ผู้เรียนได้ฝึกออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เช่น สถานที่สำหรับปีนป่าย ชิงช้า และอุปกรณ์การเล่นอื่น ๆ ที่ผู้เรียนเล่นเองได้ด้วยความปลอดภัย เพราะผู้เรียนในระดับประถมศึกษาศึกษามีกำลังกายและพลังงานมาก ถ้าไม่มีที่พักผ่อน ออกกำลังกาย จะมีอารมณ์หงุดหงิด แสดงพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และอาจก่อความวุ่นวายเกิดขึ้นในโรงเรียนได้

7. โรงเรียนต้องจัดบริการทางด้านสุขภาพสำหรับครู ผู้เรียน เช่น น้ำดื่ม ห้องส้วม ห้องอาหาร ห้องพยาบาล เรื่องของน้ำดื่มและน้ำใช้ควรจัดให้เพียงพอต่อกิจกรรมที่จัดในโรงเรียน

8. จัดอาคารสถานที่และบริเวณทั่วไปให้มีความสะอาด เรียบร้อยร่มรื่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นและได้อยู่ใกล้ชิดสภาพแวดล้อมซึ่งจะเป็นตัวแบบที่ดีในการพัฒนาลักษณะนิสัยของผู้เรียน

9. จัดป้ายนิเทศสำหรับโรงเรียน ห้องเรียน ป้ายสถิติ ป้ายชื่อชั้นให้อยู่ในสภาพปัจจุบัน และใช้ประโยชน์ได้

นอกจากนี้การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในห้องเรียนก็มีความสำคัญ เพราะจะเป็นตัวนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในหลักสูตรประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

การจัดที่นั่งของนักเรียน จะต้องคำนึงถึงทางที่ผู้เรียนจะต้องเดินไปมาหากัน และความคล่องตัวในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม ซึ่งมีรูปแบบใหญ่ ๆ อยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. จัดที่นั่งเป็นรายบุคคล ซึ่งสามารถจัดได้หลายแบบ เป็นลักษณะของการเรียนแบบเก่าที่ผู้เรียนเป็นผู้ฟังอย่างเดียว

2. จัดที่นั่งเป็นกลุ่ม หลักสูตรแบบปรับปรุงกำหนดให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม โต๊ะเก้าอี้ในห้องเรียนต้องมีขนาดพอเหมาะกับผู้เรียน ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดปัญหาต่อบุคลิกภาพและการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งควรมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เรียน การจัดโต๊ะครูอาจจะจัดไว้หน้าห้อง ข้างห้อง หรือหลังห้องก็ได้ จากงานวิจัยบางเรื่องเสนอแนะให้จัดโต๊ะครูไว้หลังห้องเพื่อให้มองเห็นผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง แต่ทั้งนี้การจัดโต๊ะครูให้คำนึงถึงรูปแบบการจัดที่นั่งของผู้เรียนด้วย สุมณ อมรวิวัฒน์ (2530) ได้กล่าวถึงสภาพของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการเล่าเรียนไว้ว่า

สภาพของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี มีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. ความสงบ
2. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ
3. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ
4. ความสะอาดมีระเบียบและเรียบร้อย

การสร้างบรรยากาศที่สงบและมีใช้การข่มขู่บังคับห้ามนักเรียนพูดหรือลุกจากที่นั่ง การจัดห้องเรียนให้ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความสอดคล้องกับแนวการจัดห้องเรียนในปัจจุบันอย่างมาก แนวความคิดเกี่ยวกับชั้นเรียนมีใช้จำกัดอยู่ภายในห้องสี่เหลี่ยมประกอบด้วยโต๊ะ ม้านั่ง และกระดานดำ เท่านั้น หากแต่เราสามารถนำเอาธรรมชาติเข้ามาสู่ชั้นเรียนและนำนักเรียนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติที่เป็นแหล่งวิทยาการในชุมชน ทำให้นักเรียนได้เห็นได้สัมผัสรู้เข้าใจในสภาวะ ลักษณะองค์ประกอบ และความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะทำให้ให้นักเรียนได้เรียนจากของจริงแล้ว ครูยังสามารถสอนให้นักเรียนได้มองเห็นความจำเป็นที่จะสงวนรักษาความเป็นธรรมชาติไว้ ทั้งในด้านที่เป็นสิ่งสุนทรีย์และในด้านที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ธรรมชาติยังเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ดีมาก ใช้ประโยชน์ได้สูงสุดในวิธีการที่ประหยัดและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ น่าสนใจนั้น ครูที่สอนในปัจจุบันได้มีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ เช่น การจัดห้องเรียนพิเศษตามลักษณะวิชาที่เรียน ได้แก่ ห้องจริยศึกษา ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องศิลปะ ห้องสังคมศึกษา โรงเรียนพลศึกษา เป็นต้น บางครั้งมีการจัดตกแต่งห้องเรียนด้วยป้ายนิเทศ กระเป๋าผนัง ภาพผนังหมุนเวียนไปตามวันสำคัญ หรือตามสาระของบทเรียน มีการเปลี่ยนกลุ่มนักเรียน เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่ง นักเรียน ช่วยให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจไม่รู้สึกจำเจเบื่อหน่าย

การจัดสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อยและเรียบง่ายนั้น จัดมีความสำคัญยิ่งเพราะ เป็นการฝึกลักษณะนิสัยและฝึกหัดอบรมความประพฤติปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ สภาพห้องเรียน และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพง ทรูหรา ตัวอาคารและครุภัณฑ์อาจจะราคาถูก แต่จะเป็นห้องเรียนที่ดี ถ้าผู้บริหารและครู มีความเอาใจใส่ กวดขันให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนนี้ มีผู้ให้ความคิดเห็นอีกหลายท่าน ดังเช่น ประดิษฐ์ อูปรมย์ (2533, อ้างใน ปราโมทย์ อุลถัมภ์, 2536, หน้า 16) ที่กล่าวว่า การจัดสภาพห้องเรียนที่ดี ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งถาวร แต่ควรมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามความเหมาะสมกับวัยของเด็ก ตามลักษณะบทเรียนหรือกิจกรรมที่ครูนำมาใช้สอนประกอบบทเรียน ดังนี้

รูปแบบที่ 1. นักเรียนนั่งกันเป็นแถวๆ และทุกคนนั่งหันหน้าเข้าหาครูซึ่งอยู่หน้าชั้นเรียน เหมาะกับกิจกรรมการสอนแบบบรรยายที่ต้องการเน้นเนื้อหาสาระสำคัญ หรือต้องการให้นักเรียนทุกคนหันหน้ามาฟังโดยทั่วกัน

รูปแบบที่ 2. นักเรียนนั่งรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ โดยต่อโต๊ะเรียงกัน นักเรียนในแต่ละกลุ่มนั่งหันหน้าเข้าหากัน ครูอาจเดินไปยืนอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ได้ เป็นการทำงานกลุ่มหรือฝึกให้นักเรียนรู้จักวิธีปรับตัวเข้ากันในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

รูปแบบที่ 3. นักเรียนนั่งเป็นแถวรูปครึ่งวงกลมซ้อนกันสองหรือ สามวง มีครูนั่งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของวงกลม เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวาง

การจัดการเรียนการสอน

1. การจัดทำเอกสารประจำชั้น

ในระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตร ประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดหน้าที่ของโรงเรียน โดยให้มีเอกสารที่จะต้องจัดไว้สำหรับการประเมินผลการเรียนต่าง ๆ ได้แก่

- ป.01 - สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน
- ป.02 - สมุดประจำชั้น ป.02/1-6
- ป.03 - บัญชีเรียกชื่อ
- สศ.3 - แบบบันทึกสุขภาพนักเรียน

2. การเตรียมการสอน

การเตรียมการสอนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับครู ทำให้ครูทราบล่วงหน้าว่าจะให้เด็กเรียนรู้อะไร มากน้อยเท่าไร เรียนรู้โดยวิธีใดบ้าง และจะตรวจสอบการเรียนรู้โดยวิธีใด การเตรียมการสอนเป็นกิจกรรมต่อเนื่องและจะต้องทำเป็นประจำจะละเว้นหรือขาดไม่ได้ การเตรียมการสอนควรจัดเป็น 2 ลักษณะ

1. การเตรียมระยะยาว เป็นการเตรียมก่อนการเปิดภาคเรียนปีการศึกษาใหม่ และจัดทำไว้ตลอดปีการศึกษา (กำหนดการสอน)

2. การเตรียมระยะสั้น เป็นการเตรียมรายละเอียดที่จะสอนในแต่ละวัน ตามกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

3. การจัดทำและการใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนมีประสิทธิภาพ และสนุกสนาน การใช้สื่อการเรียนการสอนจะต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมของบทเรียน ครูสามารถ

ที่จะจัดทำ ดัดแปลงวัสดุที่อยู่รอบตัวในท้องถิ่นมาเป็นสื่อประกอบได้ นอกจากนั้นยังสามารถให้นักเรียนได้เป็นผู้ร่วมผลิตสื่อขึ้นมาด้วยตนเองเป็นการเพิ่มทักษะการทำงาน และกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ การเก็บรักษาสื่อการเรียนการสอนอย่างถูกต้องและเป็นระบบ จะทำให้การใช้สื่อเกิดประสิทธิผลมากขึ้น ซึ่งสื่อการเรียนการสอน แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สื่อที่เป็นวัสดุจะเก็บข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ไว้ และอีกลักษณะหนึ่งคือสื่อที่เป็นอุปกรณ์ ใช้เป็นตัวกลางแสดงข้อมูลต่าง ๆ ออกมา เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายวิดีโอ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เป็นต้น (อุไรวรรณ คำรินทร์, 2538, หน้า 24-27)

4. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแนวทางของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการ ดังนั้นการจัดกิจกรรมจะต้องให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา พัฒนาการของผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องเตรียมกิจกรรมไว้หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้เลือกไปทดลองใช้ ตามความเหมาะสมโดยให้ปฏิบัติจริงหรือนำเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันมาเชื่อมโยงการฝึกทักษะการเรียนรู้ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมควรจัดกิจกรรมที่เป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจอยากจะทำ และสามารถใช้ความคิดตามลำดับเหตุผลของตนเองเพื่อการอธิบายได้ และที่สำคัญกิจกรรมนั้นสามารถที่จะบูรณาการเข้ากับเนื้อหาหลาย ๆ วิชาได้

ทั้งนี้การที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ได้ผลดีนั้น ตัวครูต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงเพื่อรับกับการปฏิรูปการศึกษาและความก้าวหน้าทางวิชาการหรือการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน ดังเช่น อานาจ จันทรแป้น (2542, หน้า 132) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ หรือทำสิ่งใหม่ แนวคิดใหม่ ปฏิบัติใหม่ไปใช้แทนของเดิม อุปสรรคที่สำคัญคือ พลังต้านทานการเปลี่ยนแปลง (Resistance to change) หากพิจารณาบุคลากรในโรงเรียน บุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อภารกิจของโรงเรียน คือ ผู้บริหารและครูผู้สอน ดังนั้นการนำสิ่งใหม่ ความคิดใหม่และปฏิบัติใหม่เข้าสู่โรงเรียนและชั้นเรียน จึงเป็นภาระหน้าที่ของครูและผู้บริหารโดยตรง ดังนั้นจากที่กล่าวมา ครูผู้สอนควรได้รับการอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูได้พัฒนาทันกับความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านที่จะทำให้การศึกษาดำเนินบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5. การวัดและประเมินผล

จากหลักสูตรประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้ปรับปรุงระเบียบและแนวทางการปฏิบัติในบางเรื่องให้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ไว้ดังนี้

หลักการประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียน ยังคงยึดหลักการเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้โรงเรียนมีหน้าที่ประเมินผล ตัดสิน และอนุมัติผลการเรียนทุกชั้น ตั้งแต่ชั้น ป. 1 ถึง ป. 6 มีแนวปฏิบัติดังนี้

1. จัดให้มีการประเมินผลก่อนเรียน
2. การประเมินผลระหว่างภาคเรียน ถ้านักเรียนคนใดไม่มีความรู้ความสามารถตาม

จุดประสงค์ ให้สอนซ่อมเสริม

3. การประเมินผลปลายภาค ให้เลือกประเมินจุดประสงค์ที่ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย และกระบวนการ โรงเรียนพิจารณาในเรื่องการจัดทำข้อสอบเอง และถ้าหากในชั้นเรียนเดียวมีหลายห้องให้แต่งตั้งในรูปของคณะกรรมการ

วิธีการประเมินผลการเรียน

1. ให้แก่นักเรียนทราบจุดประสงค์การเรียนรู้ วิธีการประเมินผล เกณฑ์การผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ และเกณฑ์การผ่านกลุ่มประสบการณ์

2. จุดประสงค์การเรียนรู้ จะต้องครอบคลุมพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย และด้านกระบวนการ ซึ่งครูผู้สอนจะต้องศึกษาว่าจุดประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นมีความสัมพันธ์อย่างไรกับแผนการสอน จะวัดผลอย่างไร และการบันทึกในสมุด ป.02 มีขั้นตอนอย่างไร

3. ในการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างภาคเรียน และปลายปี ถ้าพบว่านักเรียนมีความรู้ความสามารถต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ของจุดประสงค์ ให้ผู้สอนวินิจฉัยหาข้อบกพร่องของนักเรียนแล้วสอนซ่อมเสริม โดยการจัดการเรียนสอนให้สอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ของนักเรียน

4. การกำหนดระดับผลการเรียนใหม่ ระดับ “1” หมายถึง ผลการเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 50 ของคะแนนการสอบปลายปี ส่วนระดับผลการเรียนอื่นอยู่ในดุลยพินิจของโรงเรียนเอง

การตัดสินใจผลการเรียน

การพิจารณาเลื่อนชั้นเรียนทุกชั้น ให้พิจารณาจากผลการเรียนกลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริม ประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ส่วนกลุ่มประสบการณ์พิเศษให้โรงเรียนแยกประเมินต่างหาก เพื่อศึกษาความก้าวหน้าจากการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน และไม่นำมาเป็นเกณฑ์การตัดสินใจผลการเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดรูปแบบชั้นเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ยังเป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย และการปฏิบัติยังไม่อาจสรุปผลได้แน่นอนชัดเจน ดังนั้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงมีค่อนข้างน้อยแต่ก็มีผู้ที่ได้สนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้อยู่พอจะนำเสนอได้ดังนี้

โกศล ปราคำและคณะ, 2536 (อ้างใน สกฤต หล้าปาวงศ์, 2541) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์โรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า นวัตกรรมทางการศึกษา 2 รูปแบบ คือ รูปแบบศูนย์โรงเรียน และรูปแบบรวมชั้นเรียน เป็นการจัดการศึกษาที่สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูบุคลากรในโรงเรียนได้ นักเรียนมีความเสมอภาคในโอกาสการรับประสบการณ์การเรียนรู้จากครูผู้สอนในศูนย์โรงเรียนเพิ่มมากขึ้นกว่าที่เคยได้รับในโรงเรียนเดิม การจัดการศึกษาลักษณะนี้ สามารถลดค่าใช้จ่ายในด้านการลงทุนได้จริง ลดความสูญเปล่าทางการศึกษาที่ได้ผลดีวิธีหนึ่ง สามารถสร้างขวัญกำลังใจเพิ่มมากขึ้นในการเตรียมการเรียนการสอนที่มีนักเรียนเพียงพอต่อกระบวนการเรียนการสอน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม แสดงออกถึงความมีชีวิตชีวา ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ศฤงค์ มินพระ, 2536 (อ้างในสกฤต หล้าปาวงศ์, 2541) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย : แนวคิด ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางในอนาคต พบว่า

1. แนวคิดและหลักเกณฑ์การจัดการศึกษาแบบไทย นักวิชาการ นักการศึกษา นักพัฒนา ฯลฯ ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ถึงแม้กระแสโลกจะเดินไปในทิศทางใดก็ตาม ถ้าปล่อยไปตามกระแสโลกก็จะถูกกระแสโลกกำหนด ถ้าให้การศึกษามุ่งถูกต้องและมีสติปัญญาสมบูรณ์ ย่อมจะอยู่ในโลกได้อย่างปลอดภัย การให้การศึกษามุ่งถูกต้องก็คือ การพัฒนาคน การพัฒนาคนจะเกิดขึ้นได้ต้องปราศจากการครอบงำ ดังนั้นรัฐไม่ควรใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนเพียงอย่างเดียว รัฐต้องคำนึงถึงการพัฒนาคนซึ่งจะเกิดขึ้นต่อเมื่อรัฐให้อิสระแก่ประชาชน ได้จัดการศึกษาของตนได้

ตามความต้องการในแต่ละท้องถิ่น โดยเสนอแนวทางที่สำคัญในการจัดการศึกษาในประเทศไทยไว้ ดังนี้

- 1) เป้าหมายการศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อปวงชน
- 2) รัฐควรให้อิสระแก่การจัดการศึกษาและลดบทบาทการควบคุมลง กระจายอำนาจให้ชุมชนเป็นผู้จัดการศึกษาของตนเอง
- 3) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนเอง และหลักสูตรต้องมีความหลากหลาย
- 4) ให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการในแต่ละท้องถิ่น และศึกษาฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมภายนอก และวิทยาการสมัยใหม่อย่างกลมกลืน

2. นโยบายการจัดการศึกษาโดยรัฐที่ผ่านมา ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลต่าง ๆ ทั้งเผด็จการทหารและรัฐบาลพลเรือน ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์เพื่อความมั่นคงและการพัฒนาประเทศเป็นหลัก ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าว เพื่อตอบสนองต่อภาครัฐราชการ และธุรกิจเอกชน มิได้จัดเพื่อปวงชนและเพื่อพัฒนาประเทศชาติส่วนใหญ่

3. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ รัฐไม่มีความจริงจังในการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา แม้ในช่วงที่ผ่านมาจะมีการพัฒนารูปแบบ และวิธีการบางอย่างที่ดูเหมือนจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้แล้วอำนาจที่แท้จริงในการจัดการศึกษายังกระจุกอยู่ที่ส่วนกลาง

สวัสดิ์ อินแถลง (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การแสวงหาทางเลือกในการวางแผนการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักเรียนก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา มีแนวโน้มลดลง ส่วนนักเรียนมัธยมศึกษา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นักเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับปานกลาง และทางเลือกที่เหมาะสมคือ ให้มีการทดลองรูปแบบการจัดการศึกษา 2 โครงการ คือ โครงการรกรับส่งนักเรียนและ โครงการศูนย์โรงเรียนเพื่อศึกษารูปแบบ วิธีการและงบประมาณที่ใช้ในการจัดการศึกษาเช่นนี้

รินภัทร์ ขอดแก้ว (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การทดลองใช้รูปแบบการบริหารโดยคณะกรรมการในศูนย์โรงเรียนช่อแล สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ารูปแบบการบริหารโดยคณะกรรมการเป็นการบริหารที่เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหาร และเลือกคณะกรรมการบริหารได้ในอัตราส่วนที่เหมาะสมกับกรรมการโดยตำแหน่ง การกำหนด

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการช่วยให้การทำงานชัดเจน ในการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการบริหารทำให้มีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายปฏิบัติส่งผลให้ร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ จนปรากฏผลการพัฒนางานด้านต่าง ๆ อย่างเด่นชัด ส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

ทวีศักดิ์ สายมิตร (2542) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการศึกษาที่เหมาะสมในรูปแบบการรวมโรงเรียน : ศึกษากรณีโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในรูปแบบการรวมโรงเรียน ภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยปานกลาง โดยเห็นด้วยในระดับมาก ว่า การมีครูสอนครบชั้นช่วยให้ครูมีเวลาเตรียมการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาคือ ครูครบชั้นสามารถเวียนตามรายวิชาได้อย่างเหมาะสม ส่วนการรวมโรงเรียนจำนวนครูเพิ่มขึ้นทำให้คณะครูสามารถระดมความคิดในการจัดทำเครื่องมือวัดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมรูปแบบการรวมโรงเรียน พบว่า ด้านการวางแผนโรงเรียนหลักและโรงเรียนมารวม ควรจัดตั้งคณะทำงานโดยให้ ผู้บริหารโรงเรียนหลักเป็นหัวหน้าคณะทำงาน ผู้บริหาร โรงเรียนมาเรียนรวมเป็นรองหัวหน้าและแต่งตั้งบุคลากรที่มีความสามารถเป็นหัวหน้าฝ่ายงานที่เหลือเป็นผู้ช่วย ให้แต่ละฝ่ายวางแผนพัฒนาโรงเรียนให้อยู่ในขอบเขตงานที่รับผิดชอบ เสนอผู้บริหารเพื่อขออนุมัติ ส่วนงานวางแผนบุคลากรให้กำหนดบทบาทให้ชัดเจน การปฏิบัติงานทุกครั้งให้ออกเป็นคำสั่งของโรงเรียน

ด้านการจัดองค์การ โรงเรียนหลักและโรงเรียนมาเรียนรวม ควรกำหนดภารกิจร่วมกันในเรื่อง โครงสร้างและงานบุคลากร ถ้าโรงเรียนขาดบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ หรือในชุมชนมาเป็นวิทยากรพิเศษ

อุไรวรรณ คำรินทร์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการเรียนการสอนในโครงการศูนย์โรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในโครงการศูนย์โรงเรียน ครูเตรียมการสอนเป็นบางครั้ง โดยศึกษาจากคู่มือครู ใช้บันทึกการสอนและสื่อการเรียนการสอนทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ มีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้นักเรียนทราบทุกครั้ง การสอนใช้วิธีการอภิปราย การบรรยาย การใช้ทักษะกระบวนการ การสาธิตและการฝึกปฏิบัติ มีการทดสอบก่อนและหลังเรียนเป็นบางครั้ง เครื่องมือวัดประเมินผลจัดทำโดยคณะครูในกลุ่มโรงเรียน และมีการสอนซ่อมเสริมหลังการประเมินอย่างสม่ำเสมอ ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโครงการศูนย์โรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า ครูมีความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ในทางที่ดีอยู่ในระดับมากคือ การจัดทำเอกสารประจำชั้น

การเตรียมการสอน การจัดทำ และการใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดชั้นเรียน การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การสอนซ่อมเสริม และการดำเนินการของศูนย์โรงเรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

โดยสรุปการจัดการศึกษาในอนาคต รัฐจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้กำหนดมาเป็น ผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือโรงเรียนในการจัดการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม กำหนดนโยบาย ความต้องการ และสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนในการจัดการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งในปัจจุบันนี้สิ่งที่มุ่งหวังไว้ก็ได้เป็นจริง แล้วเมื่อมีการถ่ายโอนอำนาจการจัดการศึกษาลงมาสู่ท้องถิ่นผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละตำบล เป็นการดำเนินตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเริ่มใช้อย่างเต็มรูปแบบในปีการศึกษา 2543 เป็นต้นไป